
Kinderen, gevlucht en alleen

Een interculturele visie op de begeleiding
van alleenstaande gevluchte kinderen

_____

_____

Marjan Schippers

KINDEREN, GEVLUCHT EN ALLEEN

Een interculturele visie op de begeleiding
van alleenstaande gevluchte kinderen

Colofon

'Kinderen, gevlucht en alleen, een interculturele visie op de begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen' is een uitgave van Stichting Nidos

© 2017 Nidos

Auteur: drs. Marjan Schippers

Eindredactie: drs. Miriam Kerver

Vormgeving: Gerard van der Krogt, Utrecht

ISBN: 978-90-827034-0-5

NIDOS
jeugdbescherming voor vluchtelingen

www.nidos.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	8
Inleiding	10
1. Kinderen die alleen vluchten	13
1.1 Kinderen die zonder ouders naar Europa vluchten	13
1.2 Waarom ontvluchten kinderen en jongeren hun land?	14
1.3 Impact van grootfamiliecultuur	17
1.4 De vlucht: wat maken deze kinderen mee?	20
1.5 Het verhaal van Amir over zijn vlucht	24
2. Aankomst in Nederland	27
2.1 De start van de asielprocedure en voogdij	27
Wettelijk gezag: voogdij	28
2.2 Asielopvang	29
Opvanggezinnen	29
Procesopvanglocatie	31
Beschermd opvang	31
Acceptatie van steun en begeleiding in de beginfase	32
2.3 Opvang na de asielprocedure	32
Opvang met een verblijfsvergunning in kleinschalige opvang	32
Opvang zonder verblijfsvergunning in kleinschalige woonvoorzieningen	33
2.4 Begeleide alleenstaande gevluchte kinderen	33
2.5 Kinderen die geen asiel vragen	34
2.6 Gezinshereniging	34
2.7 Het verhaal van Asley uit Syrië	36
3. De eerste periode in Nederland	39
3.1 Basisbehoeften in de beginfase in Nederland	39
Rust en veiligheid	40
Eten	42
Onderdak	45
Contact	46
3.2 Nederland verkennen	47
Cultuurshock	48
De weg vinden in Nederland	49
Onderwijs	50

3.3	Kwetsbaarheid	51
	Seksualiteit	51
	Uitbuiting	53
	Nieuwe verleidingen	53
3.4	Verwachtingen van familie	54
3.5	Het verhaal van Abdullah over zijn eerste tijd in Nederland	56
4.	Gezondheid van alleenstaande gevluchte kinderen	59
4.1	Lichamelijke en geestelijke gezondheid	59
4.2	Gezondheidsbeleving in intercultureel perspectief	60
4.3	(Chronische) stress	62
4.4	Psychotrauma	63
	Posttraumatische stressstoornis (PTSS)	66
	PTSS en andere problematiek	66
4.5	Hulp bij psychotrauma	67
	Behandel mogelijkheden van posttraumatische klachten bij alleenstaande gevluchte kinderen	68
4.6	Veerkracht en copingstrategieën	69
	Veerkracht	69
	Zwijgen als copingstrategie	70
	Religie als coping	71
	Andere copingstrategieën	71
4.7	Het verhaal van Rahel over haar slapeloze nachten	72
5.	Gedrag van alleenstaande gevluchte kinderen	75
5.1	'Ongepast' gedrag	75
5.2	Schuld- versus schaamtecultuur	79
	Eerlijkheid	80
5.3	Wantrouwen	81
5.4	Machtsafstand en respect	83
5.5	Zelfstandigheid en regie	83
5.6	Het verhaal van Awet over het leven in een woongroep	86
6.	Achttien jaar: en dan?	89
6.1	Zelfredzaamheid bij achttien	89
6.2	Identiteitsontwikkeling van alleenstaande gevluchte kinderen	90
6.3	Integratie en inclusie	92
	Integratie	93
	Inclusie	93
6.4	Terugkeer	94

6.5	Onrechtmatig verblijf ofwel een leven 'zonder papieren'	99
6.6	Het verhaal van John, uitgeprocedeerd op zijn achttiende	102
7.	Begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen: een interculturele pedagogische visie	105
7.1	Begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen van begin tot eindfase	105
	Beginfase: bieden van veiligheid en bescherming	105
	Middenfase: bevorderen van veerkracht en sociale structuur	106
	Laatste fase: weerbaar, zelfredzaam en een toekomstperspectief	107
7.2	Cultuursensitiviteit	109
7.3	Cultuurverschillen	110
7.4	Interculturele communicatie en actief luisteren	113
7.5	Kenmerken van kwalitatief goede begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen	114
	Nawoord	119
	Bijlage 1 Asielprocedure	121
	Bijlage 2 Verblijfsrecht	122
	Referenties	124

Voorwoord

De komst van Marjan Schippers als gedragswetenschapper naar Nidos in 2010 was niet onbesproken. Dat had zeker niets met Marjan te maken. Haar expertise en inzichten op het terrein van de jeugdzorg en van minderjarige asielzoekers werden hooggewaardeerd. Nee, het ging erom of Nidos het wel nodig vond om zelf gedragswetenschappers in dienst te hebben. We waren namelijk van mening dat wij, als voogdij-instelling, te maken hebben met kinderen waar in de basis niets mis mee is, maar die iets missen, namelijk hun ouders. Ze komen vaak uit gezinnen waar ze liefdevol en goed verzorgd opgegroeid zijn, waardoor het veerkrachtige kinderen zijn geworden. De omstandigheden maken dat ze bij ons onder voogdij komen. Niet hun problematische gedrag of psychische problemen. Voor sommige kinderen is hulpverlening, specifieke diagnostiek of behandeling van een gedragswetenschapper nodig, maar die moet in principe geleverd worden door de reguliere jeugdhulp. Zoals andere ouders of voogden ook aangewezen zijn op deze hulp.

Het belang van Nidos om toch gedragswetenschappers aan te nemen, lag meer in de specifieke expertise die er nodig is om bij de begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen de juiste vragen te stellen. Vragen bij zorgen over de kinderen, bij problemen in de begeleiding of bij inschakeling van de reguliere jeugdzorg. Ook zouden we de juiste diagnostische interpretaties van onderzoek kunnen bevorderen en de 'klevende' kennis over de begeleiding van alleenstaande asielzoekers kunnen overdragen door onderwijs, trainingen en methodiekontwikkeling. Nidos heeft inmiddels immers meer dan 35 jaar ervaring met het begeleiden van asielzoekerskinderen. In het verleden waren we echter niet sterk in het delen van de ontwikkelde kennis. Dat is veranderd sinds de komst van Marjan in haar rol als hoofd van een afdeling gedragswetenschappers, feitelijk hoofd van een expertisecentrum voor de begeleiding van vluchtelingenkinderen.

Met de toenemende hectiek van de grote instroom van 2015-2016 en daarmee het grote aantal mensen dat te maken kreeg met de opvang en begeleiding van een voor hen onbekende doelgroep, groeide de behoefte om deze kennis te delen. Bovendien waren wij inmiddels in staat om onze visie op de begeleiding en opvoeding van deze kinderen aan het schrift toe te vertrouwen. Marjan was binnen Nidos de aangewezen persoon om dit te doen. Mooi is het proces om te komen tot een eensluidende visie ook geweest. De discussies konden fel zijn met Marjan in de rol van de deskundige die het gedrag van jongeren altijd weer benoemde als het resultaat van hoe wij, de voogden, de begeleiders, de leerkrachten en wie ook verder, met de jongeren omgingen. Deze veerkrachtige jongeren, die het toch maar mooi gered hadden om hier in Europa/Nederland aan te komen. Vol van hoop en vertrouwen er hier iets van te maken. Zij zijn geen losers, maar winnaars. Vaak hebben ze verschrikkelijke dingen meegemaakt, maar de

---

beste manier om hen, kinderen nog, verder te helpen is door ze veiligheid en vertrouwen te geven, ze een reëel toekomstperspectief te bieden en ze met respect tegemoet te treden. Hoe en waarom, dat heeft Marjan op een uitstekende manier beschreven. Neem het tot u en denk eraan als u onze jongeren ontmoet. U zult merken hoe ze de moeite waard zijn.

Tin Verstegen
directeur-bestuurder

Inleiding

Het grote aantal vluchtelingen dat de afgelopen jaren te voet, in overvolle boten of verstopt in vrachtwagens richting Europa trok, heeft op velen indruk gemaakt. Veel mensen zijn – professioneel of vrijwillig – voor het eerst in contact gekomen met vluchtelingen en hebben vragen, zijn onthand, lopen tegen problemen aan, zijn onmachtig of bezorgd.

Onder de vluchtelingen bevindt zich een heel kwetsbare groep: alleenstaande kinderen. Ze zijn gevlucht uit hun land van herkomst zonder hun ouders. Soms worden ze begeleid door een familielid, een oma of volwassen broer. Gedurende hun vlucht en latere verblijf in Europa hebben ze dus geen volwassene bij zich die ouderlijk gezag over hen heeft en die met andere woorden wettelijk verantwoordelijk is. Dat maakt deze kinderen bijzonder kwetsbaar. De wettelijke term voor deze groep kinderen, zoals dat vermeld staat in verschillende EU-wetgevingsinstrumenten, is *niet-begeleide minderjarige*. In de Nederlandse wetgeving wordt gesproken van *alleenstaande minderjarige vreemdeling* (amv). In deze groep bevinden zich jonge vluchtelingen uit oorlogsgebieden, maar ook kinderen uit zogenaamde ‘veilige landen van herkomst’, zoals Albanië, en zwerfkinderen uit landen in Noord-Afrika, zoals Marokko en Algerije. Deze kinderen vragen vaak alleen opvang en geen asiel, daar zijn doorgaans ook geen gronden voor. En dan zijn er ook kinderen die hier onvrijwillig zijn, kinderen die slachtoffer zijn van mensenhandel. Hoe verschillend hun herkomst ook is, amv’s delen de omstandigheid dat ze alleen zijn en minderjarig, hun land hebben verlaten en bescherming en opvang vragen.

Dit boek is geschreven voor iedereen die werkt met alleenstaande gevluchte kinderen of gewoon geïnteresseerd is in kinderen die voor de enorme taak staan hun weg te zoeken in een onbekend land, na oorlog, armoede, vlucht, traumatische ervaringen, verlies, onzekerheid en ontworteling. Stichting Nidos heeft als enige landelijk werkende jeugdbeschermingsinstelling voor vluchtelingenkinderen tientallen jaren ervaring met deze groep. De kennis en inzichten die in de afgelopen jaren door Nidos zijn vergaard over deze gevluchte kinderen – wie ze zijn en wat ze nodig hebben – vormen de basis voor dit boek.

Het doel is de lezer meer inzicht te bieden in de kracht, bagage en behoeften van deze kinderen. Daarbij zijn kennis over en inzicht in hun achtergrond, culturele verschillen, begeleidingsbehoeften, gezondheidsvraagstukken en veiligheidsrisico’s onontbeerlijk. Dit boek biedt door de combinatie van inzichten uit jarenlange praktijkervaring, kennis en literatuurstudie een basis voor het vergroten van kennis, vaardigheden, inzicht en begrip om deze kinderen te begeleiden, te onderwijzen, op te vangen, te helpen of te behandelen opdat ze met achttien jaar voldoende veerkrachtig en zelfredzaam zijn om zich als meerderjarige te redden.

Omwille van de leesbaarheid worden minderjarigen *kinderen* genoemd en waar het alleen minderjarigen van vijftien jaar en ouder betreft *jongeren*.

Hoofdstuk 1 beschrijft waarom kinderen vluchten zonder ouders en wat ze zoal meemaken onderweg. In hoofdstuk 2 worden de asielprocedure en de asielopvang voor amv's uitgelegd. Vervolgens, in hoofdstuk 3, wordt stilgestaan bij de belangrijkste behoeften in de beginfase van hun verblijf in Nederland. In hoofdstuk 4 komt de gezondheid van alleenstaande gevluchte kinderen aan bod: de lichamelijke, maar vooral ook de geestelijke gezondheid. Hoofdstuk 5 belicht het gedrag van alleenstaande gevluchte kinderen tegen de achtergrond van de cultuur, de ervaringen tijdens de vlucht en het afgesneden zijn van familie. De verschillende toekomstperspectieven – terugkeer en integratie – komen in hoofdstuk 6 aan de orde, evenals wat jong volwassenen in dit verband nodig hebben als ze meerderjarig zijn. Het laatste hoofdstuk richt zich op de pedagogische begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen vanuit een intercultureel perspectief. Begeleidingsperspectieven beschreven in de eerdere hoofdstukken, worden hier overzichtelijk en in samenhang bij elkaar gebracht en er wordt stilgestaan bij cultuursensitiviteit en interculturele communicatie.

1

KINDEREN DIE ALLEEN VLUCHTEN

Wie zijn eigenlijk die kinderen die zonder ouders zijn gevlucht en hier asiel vragen? Waarom zijn deze kinderen en jongeren gevlucht en wat gaat er aan de beslissing te vluchten vooraf? Waarom vluchten ze alleen en wat maken ze mee?

1.1 Kinderen die zonder ouders naar Europa vluchten

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen zijn kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar die hun land van herkomst zijn ontvlucht en in Nederland asiel of opvang aanvragen. Zij zijn gevlucht zonder een ouder die het wettelijk gezag over hen heeft. Dat betekent overigens niet dat ze dan ook alleen reizen. Vaak worden jongere kinderen toevertrouwd aan een familielid of bekende die gaat vluchten, of reizen ze samen met een oudere broer of zus. Ook gebeurt het dat er een zogenaamde reisagent wordt ingeschakeld, die de reis – vaak tegen forse betaling – organiseert.

De vlucht betekent meestal ook het illegaal oversteken van grenzen en dus het illegaal reizen door landen, vandaar dat ook de term ‘mensensmokkelaar’ wordt gebruikt. Jonge kinderen worden door de reisagent vaak bij een familielid van het kind in Europa afgeleverd. Veel amv’s komen echter alleen aan in Nederland, omdat ze alleen vertrokken zijn of omdat ze onderweg hun begeleider of familie kwijtgeraakt zijn. Heel af en toe worden er in Nederland heel jonge kinderen aangetroffen op straat – slechts in het bezit van een telefoonnummer van een ouder in het land van herkomst of een familielid in Europa – van wie niet kan worden achterhaald hoe ze hier terecht zijn gekomen.

Er zijn ook kinderen die niet zijn gevlucht maar verhandeld, meegelokt of door hun familie zijn verkocht aan een mensenhandelaar. Deze kinderen zijn vaak voorbestemd voor de illegale prostitutie of gedwongen arbeid. Mogelijk worden ze ook gebruikt voor orgaandonatie. Voor dit laatste zijn geen harde aanwijzingen, maar er zijn wel geruchten. In de asielopvang in Nederland zijn er tot 2017 gelukkig geen kinderen bekend bij wie geconstateerd is dat er organen zijn verwijderd. Naar verluidt is dit in België echter wel